סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ, מועד נבצרים תשפ"א, 2021
מספר השאלון: 34281
קובץ: תשובות סופיות

אזרחות

שאלון 34281

הוראות לנבחן

שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

אזרחות
הוראות לנבחן
א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.
ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.
פרק ראשון – (2×7) – 14 נקודות
פרק שני – (2×10) + (1×14) – 34 נקודות
פרק שלישי – (2×13) – 26 נקודות
פרק רביעי – (2×13) – 26 נקודות
סך הכול – 100 נקודות
ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.
ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.
בהצלחה!

בהצלחה!

תשובות סופיות

פרק ראשון (14 נקודות)

שאלה 1

א. עקרון הכרעת הרוב: מתוך כמה אפשרויות מתקבלת ההחלטה שבה תומכים הרוב – רוב האוכלוסייה, רוב הנציגים או רוב המצביעים; בלי לפגוע באופן לא סביר או לא מוצדק בזכויות יסוד, ובייחוד בזכויות המיעוט.
ציטוט: "הצעת החוק עברה בקריאה שלישית. 30 חברי כנסת תמכו בהצעה ו־13 חברי כנסת התנגדו לה."
קישור: החוק אושר משום שרוב חברי הכנסת שהשתתפו בהצבעה (30 מול 13) תמכו בו.

ב. הזכות לפרטיות: זכותו של כל אדם לחיות ללא חשיפה, התערבות או חדירה לחייו, לחפציו או לגופו, ללא רשותו / ללא הסכמתו. ציטוט: "חברת כנסת שהתנגדה לחוק אמרה כי אומנם חשוב להתחסן, אך טענה כי חוק המאפשר להעביר מידע רפואי אישי של אדם לידי גורמים שונים ללא קבלת אישור ממנו, פוגע פגיעה חמורה באחת מזכויות האדם." קישור: העברת מידע רפואי אישי לגורמים אחרים בלי הסכמת האדם היא חשיפה של חייו ללא רשותו.

שאלה 2

א. קביעת מדיניות ויישומה (ביצועה): הממשלה מקבלת החלטות ומתווה קווי פעולה, ומוציאה את ההחלטות לפועל (באמצעות משרדי הממשלה), בתחומים שונים בענייני פנים וחוץ (חינוך, בריאות, רווחה ועוד).
ציטוט: "כדי לשפר את מצבם הכלכלי, הכריזה הממשלה לפני שלוש שנים על תוכנית שמטרתה לסייע לכל הניצולים." / "על פי תוכנית זו, הממשלה תעביר לכל רשות מקומית תקציב שישמש לטובת ניצולי השואה החיים בה." קישור: הממשלה החליטה על קו פעולה בתחום הרווחה (תוכנית לסיוע לניצולים) וקבעה כיצד יוצא לפועל (העברת תקציב לרשויות).

ב. מנגנון פיקוח וביקורת בלתי פורמלי (חוץ־מוסדי): ביקורת של גופים, ארגונים או אזרחים (למשל באמצעי התקשורת), ביוזמתם וללא הסמכה חוקית, כדי להגביל את השלטון ולפקח עליו, להפעיל לחץ על קובעי המדיניות או לעורר דיון ציבורי. ציטוט: ""המרכז להעצמת האזרח", גוף עצמאי שעוקב אחר פעולות הממשלה ומוביל שינויים לטובת הציבור, פִּרסם לאחרונה נתונים המראים כי הממשלה לא העבירה את כל התקציב עבור התוכנית לרשויות המקומיות" קישור: גוף עצמאי, שלא הוסמך בחוק, עוקב ביוזמתו אחר פעולות הממשלה ומפרסם ביקורת על אי־ביצוע התוכנית.

פרק שני (34 נקודות) – שאלות 3–7

שאלה 3

- הפנייה לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל: קריאה – גם בתוך התקפת הדמים שנערכה על היישוב – לשמור על השלום וליטול חלק בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.
- הפנייה אל העם היהודי בתפוצות: קריאה ליהודי התפוצות להתלכד סביב היישוב היהודי בארץ בעלייה ובבניין, ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל (לסייע בהקמת המדינה ובבנייתה).

שאלה 4

שלושה רכיבים: הערך המרכזי – חירות כלכלית על פני שוויון חברתי־כלכלי (החירות מקדמת את טובת החברה כולה, ובתוכה גם את החלשים); האחריות – הפרט אחראי לחייו ולרווחתו; רמת המעורבות – דגש על יוזמה פרטית, יעילות, תחרות ושוק חופשי, ולכן מעורבות מינימלית של המדינה בתחום החברתי־כלכלי (הפרטה, קיצוץ תקציבים, צמצום קצבאות, הפחתת מסים).

שאלה 5

זכותו של אדם שבעת הליך משפטי (חקירה, מעצר, משפט) תינתן לו הגנה מפני פגיעה בזכויותיו מעבר לנדרש; אמצעים: חזקת החפות, אין עונש בלא חוק, אין חיפוש בלא צו, זכות לייצוג משפטי, שופטים בלתי תלויים, זכות לדעת במה מואשמים ולראות את הראיות, זכות ערעור, משפט פומבי.

שאלה 6

- חוקי היסוד הם פרקים בחוקה העתידית של המדינה (החלטת הררי, 1950) ונחקקים בידי הכנסת כרשות מכוננת; מעמדם הנורמטיבי עליון לעומת חוקים רגילים: חלקם משוריינים – אפשר לשנותם רק ברוב מיוחס (למשל 61 חברי כנסת); ומאז המהפכה החוקתית (פסק דין בנק המזרחי, 1995) בית המשפט רשאי לפסול חוק רגיל הפוגע בזכויות המעוגנות בחוק יסוד שלא בהתאם לתנאי פסקת ההגבלה (ביקורת שיפוטית).
- חוקי היסוד עוסקים בעיקר בשני תחומים: מוסדות השלטון – מבנהם, סמכויותיהם והיחסים ביניהם (למשל חוק יסוד: הכנסת, הממשלה, השפיטה, נשיא המדינה, מבקר המדינה, הצבא, משק המדינה); וזכויות האדם (חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו וחוק יסוד: חופש העיסוק, 1992). חוק יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי (2018) עוסק בזהותה הלאומית של המדינה.

שאלה 7

שניים מאלה (כל הבדל לפי קריטריון): הגדרת הלאום ולמי שייכת המדינה – מדינת הלאום של העם היהודי, הלאום מוגדר על בסיס אתני־תרבותי ואינו חופף לאזרחות, ואילו במדינה אזרחית־דמוקרטית הלאום מוגדר על פי האזרחות – כל אזרחי המדינה הם הלאום והמדינה שייכת לכולם באופן שווה; המרחב הציבורי והסמלים – יהודיים (סמלים, שפה, לוח שנה, חגים), ואילו באזרחית – סמלים ומרחב ציבורי ניטרליים / משותפים לכל האזרחים; עלייה וזיקה לתפוצות – חוק השבות ושמירה על רוב יהודי וזיקה מיוחדת ליהודי התפוצות, ואילו באזרחית – מדיניות הגירה אחידה לכולם ואין זיקה מיוחדת לעם היהודי.

פרק שני (34 נקודות) – שאלות 8–12

שאלה 8

- שסע: מחלוקת עמוקה ומתמשכת בין קבוצות בחברה בשאלות של זהות וערכים, המלווה במתח ועלולה לפגוע בלכידות החברתית וביציבות. השסע הדתי: המחלוקת בין יהודים דתיים וחרדים ובין יהודים חילוניים (ומסורתיים) על מקומה של הדת במרחב הציבורי ובחקיקה ועל אופייה היהודי של המדינה – למשל בסוגיות השבת, הנישואין והגירושין, הכשרות, הגיור והשירות בצבא של תלמידי ישיבות.

- הבוחרים מצביעים בעד רשימה (של מפלגה); כל רשימה מקבלת מספר מושבים בגוף הנבחר (פרלמנט / מועצה) ביחס למספר הקולות שקיבלה; לכן יש התאמה גבוהה בין חלוקת הקולות לחלוקת המושבים, וגם רשימות קטנות, שמייצגות קבוצות ודעות שונות, יכולות לקבל ייצוג (בניגוד לשיטה הרובית, שבה מי שזכה במרב הקולות באזור הבחירה זוכה בייצוג).

- השיטה היחסית מאפשרת ייצוג לקבוצות שונות באוכלוסייה, ובהן לחברה הדתית והחרדית באמצעות מפלגות דתיות, ביחס לכוחן בציבור; כך המחלוקות בין דתיים לחילוניים מתבררות בכנסת ובמשא ומתן קואליציוני – בדרכים מוסדרות ובפשרות – ולא מחוץ למערכת הפוליטית, וכל קבוצה יכולה להשפיע על ההחלטות בסוגיות דת ומדינה.

שאלה 9

- בעלות צולבת: מצב שבו אדם (או גוף) מחזיק בשני גופי תקשורת שונים – למשל בעליו של עיתון הוא גם בעלים של תחנת שידור. החוק נגד בעלות צולבת מגביל מצב זה, כדי למנוע ריכוז של כוח תקשורתי בידי גורם אחד.

- הכרה בערך של ריבוי (מגוון דעות ועמדות של אנשים וקבוצות); עידוד ותמיכה בקיום ובביטוי של מגוון הדעות; מתן אפשרות לכל קבוצה ולכל דעה להתארגן ולפעול למען האינטרסים שלה.

- מטרת החוק היא למנוע שליטה של גורם אחד על כמה מקורות מידע; כשהבעלות מפוזרת בין גורמים שונים, קבוצות שונות יכולות להביע את דעתן בתקשורת ומתקיים ומתבטא מגוון דעות בחברה.

שאלה 10

- ממשלה המבוססת על שיתוף פעולה בין מפלגות יריבות (בדרך כלל המפלגות הגדולות, מגושים פוליטיים יריבים) היוצרות קואליציה רחבה; נועדה להבטיח יציבות פוליטית / לתת מענה למצב שבו אף מפלגה גדולה אינה יכולה להקים קואליציה בלי האחרת / לחזק את הלגיטימציה של הממשלה בזמני חירום ומשבר.
- הסכמה רחבה בין קבוצות בחברה; על כללי משחק בסיסיים / על אופייה הבסיסי של החברה או המדינה; מחזקת את היציבות ומאפשרת קיום בצוותא על אף חילוקי דעות.
- שיתוף הפעולה בין המפלגות היריבות מבטא הסכמה רחבה על הצורך בפעילות משותפת – כדי לשמור על היציבות השלטונית / על החיים בצוותא / כדי לפתור בעיות לאומיות.

שאלה 11

- הבוחרים מצביעים בעד רשימה (של מפלגה); כל רשימה מקבלת מספר מושבים בגוף הנבחר (פרלמנט / מועצה) ביחס למספר הקולות שקיבלה; לכן יש התאמה גבוהה בין חלוקת הקולות לחלוקת המושבים, וגם רשימות קטנות, שמייצגות קבוצות ודעות שונות, יכולות לקבל ייצוג (בניגוד לשיטה הרובית, שבה מי שזכה במרב הקולות באזור הבחירה זוכה בייצוג).
- ההצבעה נערכת באמצעות שני פתקים: פתק לבחירה אישית של ראש הרשות ופתק למועצה; הבחירות לראש הרשות הן אישיות ורוביות, והבחירות למועצת הרשות הן רשימתיות יחסיות, עם אחוז חסימה (רשימה צריכה לקבל לפחות 75% מן המודד – מספר הקולות הדרוש למושב אחד); כדי להיבחר לראש הרשות צריך לקבל לפחות 40% מהקולות הכשרים, ואם אף מועמד לא קיבל זאת – נערכות בחירות חוזרות בין שני המועמדים שקיבלו את מספר הקולות הגבוה ביותר.
- בבחירות למועצת הרשות (הפתק השני) הבוחרים מצביעים לרשימה, וכל רשימה מקבלת מושבים במועצה ביחס למספר הקולות שקיבלה; כך גם רשימות קטנות (של שכונה, של קבוצה באוכלוסייה או של נושא מסוים) מיוצגות במועצה. (הבחירה בראש הרשות אינה יחסית אלא אישית ורובית.)

שאלה 12

- בודק תלונות של אזרחים / תושבים על התנהלות מוסדות המדינה, רשויות, חברות ממשלתיות וכל גוף הכפוף לביקורת המדינה; תלונות על פגיעה, עוול, שירות לקוי, חריגה מסמכות או אי־תקינות; ממליץ על תיקון הליקויים ומגיש לכנסת דוח שנתי; מוציא צווי הגנה לחושפי שחיתויות (שני רכיבים לפחות). בישראל מבקר המדינה משמש גם נציב תלונות הציבור.
- ערכים, אמונות וצורות התנהגות המבטאים הזדהות עם עקרונות הדמוקרטיה; ביניהם השתתפות בבחירות ומעורבות אזרחית, קבלת הכרעת הרוב, הכרה בשלטון החוק והפנמת ערכים כמו פלורליזם וסובלנות (שתי דוגמאות); תרבות פוליטית דמוקרטית והחינוך אליה מחזקים את יציבות המדינה הדמוקרטית.
- פנייה לנציב היא מעורבות אזרחית שמבטאת הזדהות עם עקרונות הדמוקרטיה – האזרח מצפה שהרשויות יפעלו לפי החוק ובסמכותן ופועל בדרך חוקית ומוסדית לתקן עוול; קיומו של הנציב ותיקון הליקויים בעקבות המלצותיו מבטאים הכרה בשלטון החוק ובכפיפות השלטון לביקורת.

פרק שלישי (26 נקודות)

שאלה 13

הצגה: זכויות הקשורות ליחסים בין האזרח לרשויות השלטון ולשותפות בניהול המסגרת המדינית; זכויות אזרח: לבחור ולהיבחר, להתארגן במפלגה המתמודדת בבחירות; הנובעות מזכויות טבעיות: חופש ההפגנה והמחאה, ביקורת על השלטון. ציטוט: "בעקבות צעד זה נמנע מאלפי ישראלים ששהו בחוץ לארץ בעת סגירת הגבולות לשוב לארץ. עם התקרב מועד הבחירות, שוב התעורר דיון ציבורי בסוגיית מתן זכות הצבעה לישראלים שנמצאים בחוץ לארץ." / "השנה נהפכה בעיית ההצבעה של אזרחי ישראל השוהים בחוץ לארץ לחמורה במיוחד..." קישור: הזכות לבחור היא זכות פוליטית של אזרחי המדינה; אזרחים שנתקעו בחוץ לארץ לא יכלו לממש אותה, ולכן התעורר דיון אם לאפשר הצבעה מחוץ לארץ.

שאלה 14

הצגה: החוק (1950) קובע שכל יהודי זכאי לעלות לארץ (אשרת עולה לכל יהודי שהביע רצונו להשתקע בארץ); תחולת החוק: גם בני זוג של יהודים, ילדיהם ונכדיהם, ובני הזוג של הילדים והנכדים – גם אם הם עצמם אינם יהודים; הגדרת יהודי: מי שנולד לאם יהודייה או שהתגייר, והוא אינו בן דת אחרת. ציטוט: "הראשונה בהן היא האפשרות הניתנת לכל יהודי שעולה ארצה לזכות באזרחות ישראלית, גם אם ישראל משמשת לעולה רק תחנת מעבר כדי להגיע למדינה אחרת." קישור: כל יהודי זכאי לעלות לארץ, ומי שעלה לפי חוק השבות זוכה באזרחות ישראלית.

שאלה 15

שני תפקידים (למשל): חקיקה – הכנסת היא הרשות המחוקקת: היא מחוקקת חוקים (חקיקה ראשית) המחייבים את כל האזרחים ואת רשויות השלטון, ויכולה להסמיך את הממשלה להתקין תקנות (חקיקת משנה); ייצוג האזרחים – הכנסת מייצגת את ריבונות העם ואת העמדות השונות בחברה; האזרחים בוחרים במפלגות המבטאות את העמדות האידיאולוגיות שלהם. (אפשר גם: פיקוח וביקורת על הממשלה; רשות מכוננת.) ציטוט לחקיקה: "בכל פעם שמתקרבות בחירות לכנסת מתחדשת הקריאה לשנות את חוק הבחירות לכנסת כדי לאפשר לישראלים שמתגוררים בחוץ לארץ להצביע בבחירות." ציטוט לייצוג: "ישראלים רבים שלא יכלו לשוב לארץ פנו לחברי כנסת וביקשו מהם לפעול לתיקון חוק הבחירות לכנסת כדי שאזרחים ישראלים יוכלו להצביע גם בחוץ לארץ."

פרק רביעי (26 נקודות) – שאלות 16–18

שאלה 16

- החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם (1950). הצגה: מאפשר להעמיד לדין ולהעניש בישראל את מי שבתקופת השלטון הנאצי, בארץ עוינת, ביצע פשע כלפי העם היהודי או פשע כלפי האנושות (או פשע מלחמה בתקופת מלחמת העולם השנייה); חל על מעשים שנעשו לפני קום המדינה ומחוץ לשטחה; העונש החמור ביותר שנקבע בו הוא מוות, ועבירות אלה אינן מתיישנות; ביטוי לאופייה היהודי של המדינה ולאחריותה כלפי העם היהודי. ציטוט: "בריאיון שהתקיים לציון האירוע, הסביר אחד המשפטנים כי במשפט זה מימשה המדינה את האחריות שהעניק לה החוק לשפוט ולהעניש את מי שהשתתף בניסיון להשמיד את העם היהודי בתקופת השואה." / "אייכמן נידון למוות על חלקו בהשמדת מיליוני יהודים בזמן השואה והוצא להורג." קישור: אייכמן ביצע בתקופת השלטון הנאצי, מחוץ לישראל ולפני קומה, פשעים כלפי העם היהודי, והמדינה שפטה אותו לפי החוק.

שאלה 17

- הזכות לחירות – חופש העיסוק: זכותו של כל אדם לבחור את עיסוקו, את מקצועו ואת משלח ידו ולעסוק בהם על פי רצונו החופשי (חירות הנגזרת מן הזכות לחירות – לחיות, להחליט, לבחור ולפעול על פי רצונו החופשי). ציטוט: "לטענתם, תושבים רבים מתפרנסים מענף זה, והחלטת הממשלה תביא לסגירה סופית של ענף כלכלי שקיים כבר דורות רבים ותִפגע באחת מחירויות היסוד של בעלי החוות במדינה." קישור: האיסור לגדל חורפנים מונע מבעלי החוות להמשיך לעסוק בעיסוק שבחרו ושממנו הם מתפרנסים.

שאלה 18

- אחריות (ממשלתית) משותפת: כל שר בממשלה נושא באחריות לכל החלטות הממשלה – גם אם התנגד להחלטה מסוימת ונותר בדעת מיעוט; האחריות היא כלפי הכנסת וכלפי הציבור; היא פסיבית ברובה – השר אינו רשאי לפעול נגד החלטות הממשלה; שר שאינו מוכן לשאת באחריות להחלטה צריך להתפטר. ציטוט: "השר הצהיר בכלי התקשורת השונים כי הוא מתנגד להחלטה שקיבלה הממשלה, ולכן הוא נאלץ להתפטר מן הממשלה." קישור: השר אינו מוכן לשאת באחריות להחלטת הממשלה שהתנגד לה, ולכן הוא מתפטר.

פרק רביעי (26 נקודות) – שאלות 19–20

שאלה 19

א. טענה ברורה במשפט אחד, למשל: "אני מתנגד/ת לחייב בחוק את מי שאינם משרתים בצבא לשרת בשירות אזרחי או לאומי."

ב. מושגים מקובלים נגד החובה: הזכות לחירות (חופש העיסוק, חופש המצפון, חופש הדת – בחירה על פי רצון חופשי), זכויות קבוצתיות־תרבותיות (שמירה על זהותן ואורח חייהן של קבוצות בחברה), פלורליזם. דוגמה: הזכות לחירות – הצגה וקישור לסוגיה.

ג. מושגים מקובלים בעד החובה: הזכות לשוויון (שוויון בנטל – אותה חובה לכל האזרחים), חובות האדם כאזרח (תרומה לחברה ולמדינה), ערבות הדדית / סולידריות. דוגמה: הזכות לשוויון – הצגה וקישור לסוגיה. אין להשתמש במושג זהה או קרוב לזה של סעיף ב.

שאלה 20

א. טענה ברורה שכוללת את הסוגיה, למשל: "אני תומך בנוהל האוסר להכניס מוצרי חמץ לבתי החולים בתקופת חג הפסח."

ב. מושגים מקובלים בעד הנוהל: הסדר הסטטוס קוו (כשרות במטבחים של מוסדות ממלכתיים); אופייה היהודי של המדינה במרחב הציבורי; הסכמיות. דוגמה: הסדר הסטטוס קוו – הצגה וקישור לסוגיה.

ג. מושגים מקובלים נגד הנוהל: הזכות לחירות – חופש מדת / חופש המצפון; פלורליזם; סובלנות; כבוד האדם. דוגמה: הזכות לחירות (חופש מדת) – הצגה וקישור לסוגיה. אין להשתמש במושגים זהים או קרובים בשני הנימוקים (למשל חופש דת מול חופש מדת).

כל הבגרויות באזרחות עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/civics